

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 7 Sayı/ISSUE 14 Yıl/YEAR: 2024 ALINDI/RECEIVED: 11-05-2024 – KABUL/ACCEPTED: 28-12-2024

İdare Hukukunda Hekimlere Rücu Sorunu

The Issue of Recourse Against Physicians In Administrative Law

Müge Gün DAĞDEMİR¹ | Seydi ÇELİK²

Abstract

This paper examines the complex issue of recourse, especially as regards physicians, in the context of administrative law. Recourse is defined as the process through which an administration seeks compensation from a healthcare provider for the damages attributed to malpractices of that provider.

The legal framework specifies that claims cannot be made directly against public health officials, but instead they must be directed against the employing institution. If the healthcare institution is found responsible,

Öz

Bu makale, idare hukuku bağlamında, özellikle de hekimlerle ilgili olarak, karmaşık bir konu olan rücu konusunu incelemektedir. Rücu, bir idarenin bir sağlık hizmeti sağlayıcısından hatalı uygulamalarına atfedilen zararlar için tazminat talep etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Yasal çerçeve, iddiaların doğrudan kamu sağlık görevlilerine karşı yapılamayacağını, bunun yerine işveren kurumu hedef alması gerektiğini belirtir. Sorumlu bulunması halinde idare, kusur derecesine göre sağlık kuruluşundan tazminat talep edebilir. Bu çalışma ayrıca, kamu

¹ Müge Gün DAĞDEMİR, Hakim, Kocaeli Üniversitesi SBE Kamu Hukuku Bölümü Doktora Öğrencisi, Kocaeli/Türkiye, mugegun87@gmail.com, Orcid: 0009-0002-3739-7729

² Seydi ÇELİK, Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi-Hukuk Fakültesi, Kocaeli/Türkiye, seydi.celik@kocaeli.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1224-9877

the administration may request compensation from it on the basis of the degree of fault. This study also examines situations where a third party who is not a public official is at fault and which allow the administration to bring an action for recourse against that party. Legal proceedings related to recourse compensation are conducted before ordinary courts, with the administration acting as the plaintiff and the healthcare professional as the defendant. In particular, an action for recourse is separate and independent from the initial action for compensation. This study critically discusses the discretionary power of the administration to claim compensation from healthcare personnel. While the Law on Civil Servants points to institutional discretionary power, Article 129 of the Constitution implies that the administration is obliged to resort to recourse process. In conclusion, this study raises crucial questions about the balance of power and responsibility between the administration, healthcare providers, and other potential responsible parties in administrative law.

Keywords: *Right of Recourse, Issue of Recourse Against Physicians, Public Administration, Administrative Justice, Public Law*

görevlisi olmayan üçüncü bir tarafın kusurlu olduğu ve idarenin bu tarafa karşı rücu davası açmasına izin veren durumları da incelemektedir. Rücu tazminatına ilişkin yasal işlemler adli mahkemelerde yürütülmekte olup, idare davacı, sağlık çalışanı ise davalı olarak hareket etmektedir. Özellikle, rücu davası ilk tazminat davasından ayrı ve bağımsızdır. Çalışma, idarenin sağlık memurundan tazminat talep etme konusundaki takdir yetkisini eleştirel bir şekilde tartışmaktadır. Devlet Memurları Kanunu kurumsal takdir yetkisine işaret ederken, Anayasa'nın 129. Maddesi idarenin rücu yoluna başvurmasının zorunlu olduğunu ima etmektedir. Sonuç olarak çalışma, idare hukukunda idare, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve diğer potansiyel sorumlu taraflar arasındaki güç ve sorumluluk dengesi hakkında hayati sorular ortaya koymaktadırTürkçe Özet.

Anahtar Kelimeler: *Rücu Hakkı, Hekimlere Karşı Rücu Sorunu, Kamu İdaresi, İdari Yargı, Kamu Hukuku*

Giriş

Geniş bir uygulama alanı olan "rücu", genel olarak "geri dönmek" veya "telafi aramak" olarak tanımlanabilmekte ve "bir zararın yasal olarak tazmin edilmesini isteme", "tazminat talebinde bulunma" veya "telafi arama" eylemini ifade etmektedir (Mutçalı, 2012, s. 348). Rücu, Türk hukukunda bir kişinin ödediği bir borcun, gerçek borçlu olan diğer kişiden talep edilmesi anlamına gelir. Rücu alacağı, bir başkasına ait olan borcu ifa eden kişinin, asıl borçludan isteyebileceği bir alacak hakkı olup; bu alacak hakkı, alacaklı taraf ile borçlu taraf arasında olan asıl ilişkiden bağımsız ve rücu eden ile rücu edilen arasında doğan yeni bir haktır. (Eren, 2019, s. 194, 1215; Antalya, 2019, s. 668) Rücunun düzenlenmesi ve ilkeleri, Türk Borçlar Kanunu'nun 179-186. maddelerinde yer almaktadır. Buna göre, rücu hakkı, ödeme yapan kişinin, borcun gerçek borçlusundan talep edebileceği bir hak olarak tanımlanmaktadır. Rücu hakkının kullanılabilmesi için ödeme yapmanın zorunlu olması, ödemenin gerçek borçlunun borcunu ödemek için yapılmış olması ve ödeme yapan kişinin gerçek borçlunun yerine geçmesi gerekmektedir (Ordu, 2022, 2033-2083). Ayrıca, rücu hakkının kullanılabilmesi için ödeme yapan kişinin, gerçek borçlunun borcunu ödemek için bir sebep veya zorunluluk olması gerekmektedir. Bu kavram, Borçlar Hukuku ve İdare Hukuku alanlarında özellikle önemli bir rol oynamakta olup, süregelen söylemler bu kavramın kesin içeriğini ve sonuçlarını tanımlamaya çalışmaktadır. Rücu, özel hukuka tabi bir birey ya da kurum tarafından zarara neden olan bir idareye karşı yapılan tazminat taleplerini kapsamaktadır. Alternatif olarak, idare tarafından zararı teşvik eden kamu görevlisine karşı veya bir özel hukuk kişisi ya da kuruluşu tarafından zarara neden olan başka bir özel hukuk kişisi ya da kuruluşuna karşı yapılan bir talep de olabilmektedir (Kaya, 2012, s. 115, 122).

Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan idare hukukunda rücu ve hekimlere rücu sorunu, bir kamu görevlisinin idari işlemin yürütülmesi sırasında veya idarenin statüsü gereği kusurlu bir eylem veya davranışının zarara yol açması üzerine, idarenin üçüncü bir kişiye ödediği tazminatı geri almak istemesini ele almaktadır. Kamu görevlisinin kusuru ön plana çıktığında ve idare sorumlu tutulduğunda, söz konusu düzenlemenin idarenin zararı nispeten daha kolay tazmin etmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak, kamu idare hukukundaki rücu yaklaşımının her zaman aynı düzeyde pratik kolaylığa dönüşmediği gözlemlenmiştir. İdare çoğu zaman rücu konusunda sayısız farklı hususla boğuşmakta ve bu çıkmazların hukuki çözümü her zaman tatmin edici bir şekilde gerçekleştirilememektedir. Örneğin, yargıda halefiyet talepleri çok çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bir sigorta şirketinin, zarar gören tarafa tazminat ödedikten sonra, zarara neden olan idareden tazminat talep ettiği bir durum söz konusu olabilmektedir. Alternatif olarak, zarar gören tarafı tazmin ettikten sonra zarara neden olan kamu görevlisinden tazminat talep eden idare de olabilmektedir. Yetkili yargı merciine bağlı olarak, rücuen tazminat talebiyle açılan davalarda davanın başlığı değişebilmektedir.

I. Türk Hukukunda Rücunun Düzenlenmesi ve İlkeleri

Türk hukuk sistemi içerisinde "rücu müessesesi", Anayasa ve Devlet Memurları Kanunu (DMK) gibi önemli yasal metinlerde düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemelerin farklı tarihlerde yapılması, hem hukuki literatürde hem de hukuki uygulamada belli bir birlik ve tutarlılığın sağlanmasını zorlaştırmıştır. 1965 sonrası dönem, bu yasal mekanizmanın ideal bir şekilde

işletilmediğini göstermiştir. Özellikle, Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) yürürlüğe girmesinden önce, zarar gören taraf, kişisel kusurlarıyla zarar görmesine neden olan kamu görevlilerine karşı doğrudan tazminat davası açabilmiştir. Daha sonra yürürlüğe giren Devlet Memurları Kanunu (DMK), teminat sistemini tesis ederek bu yaklaşımda bir değişime işaret etmiştir. Bu yeni sistem, bir kamu görevlisi kişisel olarak kusurlu olsa bile, tazminat davalarının bireysel olarak kamu görevlisine değil, sadece idareye karşı açılabileceği ilkesini getirmiştir (Güneş ve Gündüz, 2015, s.7 vd.).

Ancak bu değişim uygulamada hemen bir değişikliğe yol açmamıştır. DMK'nın yürürlüğe girdiği tarihten 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği tarihe kadar bir süre daha kamu görevlileri aleyhine davalar açılmaya devam etmiştir. Bu eğilim 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte durmuştur. 1982 Anayasası, 125. maddesinde açıkça idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararları karşılamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken yaptıkları hatalardan kaynaklanan zararlar için sadece idareye karşı dava açılabileceğini belirtmektedir. Buna ek olarak, bu görevlilere rücu edilmesi hükmü sıkı bir şekilde düzenlenmiştir ve Madde 129/5'te belirtildiği üzere yalnızca belirli şekil ve koşullar altında verilebilir.

Bu hükümlere ek olarak, Anayasa'nın 40/2 maddesi "kamu görevlilerinin işledikleri kusurlu eylemler nedeniyle kişilerin uğradıkları zararların, kanunda belirtilen esaslara göre, Devletçe tazmin edileceğini ve Devletin bu eylemlerden sorumlu olan görevlilere rücu hakkının saklı olduğunu" düzenlemektedir. Bu hüküm, Devletin vatandaşlarının haklarını koruma taahhüdünü vurgularken, aynı zamanda hatalı kamu görevlilerine rücu etme yetkisini de muhafaza etmekte ve böylece devletin sorumluluğu ile bireysel hesap verebilirlik arasında bir denge oluşturmaktadır (Akyılmaz, 2011, s. 61, 78).

Bu düzenlemeler, rücu müessesesinin anayasal karşılığını oluşturmaktadır. Evet, belirttiğiniz üzere, bu düzenlemeler rücu müessesesinin anayasal çerçevesini ve temelini oluşturmaktadır. 1982 Anayasası'nın 125., 129/5. ve 40/2. maddeleri, devletin idarenin eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödeme yükümlülüğünü belirtirken, aynı zamanda kamu görevlilerinin kusurlarından doğan tazminat davalarının ancak idare aleyhine açılabileceğini, bu durumda rücu hakkının saklı olduğunu ifade etmektedir. Bu hükümler, rücu müessesesinin anayasal düzeyde düzenlenmesi ve korunması açısından son derece önemlidir. Bu sayede, kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan zararların tazmini sürecinde, hukuki bir denge ve adaletin sağlanması hedeflenmiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 13. maddesinde yer alan rücu hakkı düzenlemesi, Türk hukukunda kritik bir öneme sahiptir. Bu madde, idarenin kamu hizmetlerinde uğranılan zararlar karşısında kamu görevlisi yerine kurum aleyhine dava açılmasını belirlemiştir. Ancak, devlet dairelerine bırakılan veya bu dairelerce tahsil veya koruma altına alınan para ve değerli belgelerin zimmete geçirilmesi durumunda, zimmete geçirilen miktarın Hazine tarafından hak sahibine ödeneceği ve idarenin rücu hakkının saklı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından işkence, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele suçları sonucunda verilen kararlar sonucunda devlet tarafından ödenen tazminatlar için de sorumlu personele rücu edilme hakkı saklıdır (Sancar, 2002, s. 154, 169). 2008 yılında Danıştay tarafından

verilen bir kararda bu duruma yer verilmiştir. Mahkemenin kurduğu hükme göre; “Devlet memurunun kasıt, kusur, ihmal veya tedbirsizliği sonucu idare bir zarara uğratılmışsa, bu zararın ilgili memur tarafından ödenmesi temel bir kuraldır. Kişilerin kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı başvurdukları mahkeme veya makamlarca verilen kararlar uyarınca zararlarının ilgili kurumlarca karşılanması ve kurumların genel hükümlere göre sorumlu memurlara rücu hakkı bulunması, ulusal yargı kararlarının uygulanması bakımından açık olarak düzenlenmiş bir konu olup; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlarından dolayı sorumlu personele rücu edilmesi konusundaki tek açık düzenleme ise, kamu görevlisinin kişisel kusurunun belirgin bir biçimde ortaya çıktığı işkence yada zalimane, gayrı insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle hükmedilen tazminatlarda sorumlu personel rücu edilmesi konusuna ilişkin bulunmaktadır. Ancak, yukarıda anılan Anayasa hükmü, Hukuk Devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile rücuyla ilgili genel kurallar göz önünde tutulduğunda, zarara uğradığı yargı kararıyla saptanan kişiye Devlet tarafından tazminat ödendikten sonra sorumlu personele rücu edilmesinin, Hukuk Devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesinin bir gereği olduğu ortaya çıkmaktadır.” (Danıştay 5. D, E 2007/7385, K 2008/3234. 03.06.2008).

Bu yasal hükümlere uygun olarak, idarenin bir kamu görevlisine rücu edebilmesi için iki temel koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, idarenin bir kusuru bulunmalı ve ikinci olarak, kamu görevlisinin kusurlu davranışı zarara yol açmış olmalıdır. İdarenin kusuru olmaksızın sorumluluk taşıdığı durumlarda da rücu mekanizması harekete geçirilememektedir. Yargıtay'ın bu konudaki kararları incelendiğinde, bir kamu görevlisinin kişisel kusur kriterlerinin, kin veya düşmanlık gibi olumsuz duyguların etkisi altında işlenen fiillerin ötesine geçtiği görülmektedir. Mahkeme, görevin yerine getirilmesinde gösterilmesi gereken özenin gösterilmemesini ve mesleki ilkelere uyulmamasını da kişisel kusur olarak değerlendirmektedir (Yargıtay 4 HD, E 1998/6342 K 1998/9531, 30.11.1998). Yargıtay bazı kararlarında kişisel kusuru "görev ve yetkiyle bağdaşmayan haller, idari işleyişe yabancı eylem ve işlemler, suç teşkil eden eylemler, idari yetki sınırlarını aşan eylem ve işlemler" olarak tanımlamaktadır (Yargıtay 4 HD, E 1998/6342 K 1998/9531, 30.11.1998). Bu durum, rücu hakkının uygulanması için gerekli olan kusur kavramının geniş bir yelpazede değerlendirildiğini ve kanun nezdinde kişisel kusur olarak kabul edilebilecek çok çeşitli eylem ve ihmalleri kapsadığını göstermektedir.

Esasen, kişisel kusur fiili kamu hizmetinin yürütülmesi sırasında veya bununla bağlantılı olarak işlenirse ve kusurlu tarafın hizmetin gereklerine uygun olarak elde ettiği kaynaklar ve ekipman kullanılarak gerçekleştirilirse, bu kişisel kusur hizmete ilişkin bir nitelik taşımaktadır. Bu durum, mağdurun hizmetin kuralları nedeniyle kusurlu hale geldiği ve kamu hizmetinin niteliğinin söz konusu hatanın düzeltilmesini gerektirdiği durumlarda daha da belirgin hale gelmektedir. Örnek olarak, bir memurun görevini yerine getirirken aşırı güç kullanarak bir kişinin ağır yaralanmasına yol açtığı bir durumda bir kamu görevlisi olan memurun kişisel bir kusur sergilediği ileri sürülebilir (Atay ve Odabaşı, 2010, s. 89). Bu durum, kişisel kusurun kamu görevlisi tarafından sunulan hizmetle bağlantılı olduğu bir durumu örneklemekte ve kamu hizmeti rollerinde kişisel kusur ile hizmetle ilgili faaliyetlerin birbirine bağlı doğasını vurgulamaktadır.

Bu çerçevede, rücu hakkı, bir kamu görevlisinin, kamu hizmetleri nedeniyle ve hizmetlerin kendisine sağladığı araçlarla bir faaliyet gerçekleştirirken neden olduğu zarar durumunda devreye girer ve idare sonrasında kusurlu olan kamu görevlilerine rücu edebilir. Borçlar Kanununun gerek 49. maddesinde gerekse 112. Maddede "zarar"dan söz etmiş olmakla beraber bu kavramı tanımlamamıştır. Kavramın tanımı geniş tutulduğu takdirde "maddi" ve "manevi" zararı içerir durumdadır. Bu durumda konunun takdiri yargı organlarına bırakılmıştır. (Özdemir, 2015, s. 131,165). Bu tür bir durumda, kamu görevlisinin kusuruna, görevle doğrudan ilişkili olduğu için "görev kusuru" denir. Danıştay, bir kararında "Kamu görevlilerinin idari bir tasarrufta bulunurken, mevzuatın, üstlendiği görevin ve yürüttüğü hizmetin kural, usul ve gereklerine aykırı bir şekilde, kendisine bağlanabilecek derecede ve biçimde, ancak yine de resmi yetki, görev ve imkanlarından yararlanarak hareket ettiği, bu nedenle de idaresinden tamamen ayrılmasını engelleyen kusur, görev kusurudur" diyerek görev kusurunu tanımlamamıştır (Danıştay 10 D, E 1999/1746 K 1999/5376, 02.11.1999).

Buna karşılık, kamu hizmetlerinin sunumu sırasında, idarenin kusurlu olduğu ve kamu görevlisinin kişisel sorumluluğunun belirgin bir şekilde devreye girmediği yaygın senaryolar vardır. Bu durumlar "hizmet kusurları" olarak sınıflandırılmaktadır. Hizmet kusuru, hem "hizmetin doğasında var olan içsel kusuru, yani kamu hizmetinin kuruluş ve işleyişindeki hata, usulsüzlük ve düzensizliği, hem de hizmeti yerine getiren kamu personelinin eksikliklerini" kapsamaktadır. Hizmet kusurunun temel özellikleri arasında "bağımsızlık ve tarafsızlık", "birincil sorumluluk", "anonimlik", "evrensellik" ve "esneklik" yer almaktadır. Bu bağlamda, hizmet kusurunun anonim doğası nedeniyle, kusurun isim olarak belirli bir kişiye atfedilmesi gerekli değildir. Kusur, hizmetin yapısal özelliği içinde özümseir" (Sarıca, 1949, s. 858, 895).

Sonuç olarak, bir kamu görevlisinin kişisel kusuru sonucunda bir zarar meydana geldiğinde, zararı tazmin eden idare, zararın kişisel kusura dayanan kısmı için kamu görevlisine rücu etme hakkına sahiptir. Bu durum, zararın tamamen kişisel kusura dayanması halinde zararın tamamı için geçerlidir. Zararın birden fazla kamu görevlisinin kişisel kusuruna dayandığı durumlarda, idare her bir kamu görevlisine ancak kendi kusuru ölçüsünde rücu edebilir. Bu yaklaşım, idarenin haklarını kusurlu kamu görevlisine karşı koruyarak hukuk düzeninin adalet ve dengesini korumayı amaçlamaktadır.

II. İdare Hukukunda Hekimlere Rücu Sorunu

A. Sağlık Hizmetlerinde İdarenin ve Hekimlerin Sorumluluğu.

Sağlık, geniş bir anlamda, "yalnızca hastalık ve sakatlığın yokluğunu değil, bedensel, zihinsel ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali" olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından sağlık, "ruhsal, bedensel ve sosyal açıdan iyi olma durumu" olarak tanımlanmıştır (Aslan, 2015, 35, 59). Pozitif statü hakları içinde yer alan sağlık hakkı, yani devletin aktif bir müdahalesi ile gerçekleşen haklar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık hakkı, "her bireyin kendisi ve ailesi için gıda, giyim, barınma ve tıbbi bakım gibi ihtiyaçlara erişim hakkı" olarak ifade edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan temel bir ilkedir. Bu kavram Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde daha da genişletilerek "her insanın

ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standardından yararlanma hakkı" olarak tanımlanmıştır (Kol, 2015, s. 135, 164).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da sağlığı temel bir hak olarak kabul etmekte ve devlete bu alanda proaktif roller yüklemektedir. Anayasa'nın 56. Maddesinde belirtildiği üzere, "Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamakla yükümlüdür. Devlet, sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini sağlamak amacıyla teşkilatlamakla da yükümlüdür. Bu yaklaşım, işbirliğini geliştirmeyi, tasarrufu artırmayı, insan ve madde kaynaklarında verimliliği yükseltmeyi amaçlar." Devletin bu görevi yerine getirirken hem kamu hem de özel sektör sağlık ve sosyal hizmet kuruluşlarından yararlanması ve bunları denetlemesi beklenmektedir. Bu sadece temel bir insan hakkı olarak sağlığa verilen önemin değil, aynı zamanda devletin iyi düzenlenmiş ve verimli bir sağlık sistemini teşvik ederek bu hakkı koruma yükümlülüğünün de altını çizmektedir (Orhaner, 2006, ss.1-22).

Sağlık hizmetlerinin "yaygın ve etkin bir şekilde sunulabilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulmuştur" (Memişoğlu ve Kalkan, 2016, s. 645, 665). Sağlık hakkı, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar kapsamında yer alır ve devletlerin ekonomik güçleri oranında sorumluluğu vardır. İdarenin sağlık hizmetlerindeki sorumluluğu, hizmetlerin kalitesi ve erişilebilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Sağlık hizmetlerinde halkın güvenini sağlamak ve tıbbi standartları korumak, idarenin öncelikli sorumlulukları arasındadır. İdarenin bu sorumlulukları, sağlık hizmetlerinin sunumu ve denetimi, tıbbi uygulamaların ve prosedürlerin düzenlenmesi ve hekimlerin profesyonel standartlarına uygunluğunun sağlanması gibi birçok alanda kendini göstermektedir. Sağlık hizmetlerinin idare tarafından etkin ve verimli bir şekilde sunulabilmesi, hem halk sağlığını korumak hem de bireylerin sağlık hakkını güvence altına almak için önemlidir. Bu nedenle, idarenin sağlık hizmetlerindeki sorumluluğu, hem yasal bir zorunluluk hem de etik bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Bayındır, 2007, s. 551 vd.).

Kamu hizmeti, "devlet veya diğer kamu tüzel kişilerin ya da bunların gözetim ve denetimi altında, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu yararını sağlamak amacıyla sunulan sürekli ve düzenli faaliyetler" olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetlerin içinde, sağlık hizmeti, temel bir kamu hizmeti olarak öne çıkar. Sağlık kamu hizmeti, "insan sağlığına zarar veren faktörlerin yok edilmesi, toplumun bu faktörlerin etkisinden korunması, hastaların tedavisi ve beden ve ruh kabiliyetleri azalmış olanların işe alıştırılması (rehabilitasyon)" için yapılan tıbbi faaliyetleri kapsamaktadır (Avcı, 2012, s. 105-140). Anayasa Mahkemesi'ne göre, "toplumsal yaşamın zorunlu gereksinimlerinden biri olan düzenlilik ve süreklilik gösteren sağlık hizmeti, niteliği gereği bir kamu hizmeti" olarak kabul edilmektedir (Anayasa Mahkemesi, E 2004/114, K 2007/85, 22.11.2007; Anayasa Mahkemesi, E 2005/145, K 2009/112, 23.07.2009)

Sağlık kamu hizmeti, idari kamu hizmetleri arasında yer alır ve bu bağlamda kamu hukuku ilkelerine göre yönetilir. Kamu tüzel kişileri ve idarenin denetimi ve gözetimi altında özel sağlık kuruluşları tarafından yürütülen sağlık faaliyetleri de kamu hizmetinin maddi, organik ve şekli unsurları açısından incelendiğinde birer kamu hizmetidir (Demir, 2011) Sağlık hizmetinin öne çıkan özelliklerinden bazıları koruyuculuk, süreklilik ve bireylere eşit ve ödenebilir ücretlerle sunulabilme özelliğidir. Anayasa Mahkemesi'ne göre "Sağlık hizmetleri nitelikleri gereği diğer kamu hizmetlerinden farklıdır. Bilime dayalı olması gereken tanı ve tedavi metotlarının insan

yararına sürekli yenilik ve gelişme göstermesi, hizmet kalite ve beklentilerini çağın koşullarına yaklaştırmayı gerektirmektedir. Bu yönüyle sağlık hizmetleri, kendi iç dinamikleri ve nitelikleri gereği üretilmesi ve halk yararına sunulmasında özel sektörün kazanç, rekabet ve büyüme dinamiklerinden yararlanacak türdeki hizmetlerdendir. Anayasa'nın 47. maddesi ile 128. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, sağlık hizmetlerinin bütünüyle devletin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü olduğu bir kamu hizmeti şeklinde nitelendirilmesi olanaklı değildir. Dolayısıyla sağlık hizmetinin tamamının salt memur ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülmesi gerektiğinden söz edilemeyeceği gibi, 47. Maddesinde öngörülen hizmet kapsamında bunun özel hukuk sözleşmeleri ile üçüncü kişilere yaptırılabilmesi olanaklıdır." (Anayasa Mahkemesi, E 2004/114 K 2007/85, 22.11.2007; Öztoprak, 2022, s. 189, 204 vd.).

Sonuç olarak, sağlık hizmeti, koruyuculuk, tedavi ve rehabilitasyon olmak üzere farklılaşan, toplumun genel sağlığını hedefleyen ve bu bağlamda bireylerin sağlıklı yaşam koşullarına ulaşmasını hedefleyen bir kamu hizmetidir. Bu hizmetin sunumu, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin görevi olup, sürekli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu süreçte, hizmetin kalitesini ve etkinliğini artırmak için bilimsel temele dayalı tanı ve tedavi yöntemlerinin sürekli yenilenmesi ve geliştirilmesi önemlidir. Bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için sunulan kamu hizmetlerinin sürekliliği ve kesintisizliği esas olmalıdır. Bu hizmetlerin sunumunda, maliyetlerin artması veya kazanç sağlanmaması gibi nedenlerle aksama yaşanmamalıdır. Eşitlik ilkesi çerçevesinde, sağlık hizmetlerinden yararlanan tüm bireylerin, hizmete ulaşma ve hizmetten faydalanma noktasında eşit imkanlara sahip olması zorunlu bir koşuldur (Birtek, 2007, s.3-4).

B. Hekimin Rücu Tazminat Sorumluluğu.

3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu'na (SHTK) eklenen "Ek Madde 18" ile birlikte, 7406 sayılı Kanununun 14. maddesi kapsamında hekim ve dış hekimleri ile diğer sağlık meslek mensuplarının sağlık mesleğinin icrası esnasında gerçekleştirdikleri muayene, teşhis ve tedaviye ilişkin tıbbi işlem ve uygulamalar sonucunda idare tarafından ödenen tazminat miktarının rücu tahsil edilip edilmeyeceği ve tahsil edilecekse miktarının belirlenmesi hususunda bir düzenleme getirilmiştir (RG 27 Mayıs 2022/31848; Kaygusuz, 2023, ss. 247-284). Bu düzenlemeye göre, bir hekimin rücu tazminat sorumluluğunun ortaya çıkması için belirli şartların bir arada bulunması gerekmektedir. İlk olarak, idarenin bir rücu alacağına sahip olması gereklidir. Ancak, bu rücu alacağının, sağlık mesleğinin icrası esnasında gerçekleştirilen tıbbi işlem ve uygulamalardan kaynaklanması ve hekimin görevini kötüye kullanarak kusurlu davranması durumunda söz konusu olabilir. Eğer bu şartlar mevcutsa, oluşturulan Mesleki Sorumluluk Kurulu, hekimin rücu tazminat sorumluluğunun olup olmadığına ve eğer varsa bu miktarın ne olduğuna karar verir (Badur ve Doğan, 2022, 581, 584). Bu unsurlar, Ek Madde 18'in 7. fıkrasında belirtilen ve Sağlık Bakanlığı'nın uygulama yönetmeliği çıkartma yetkisi çerçevesinde düzenlenen "Sağlık Meslek Mensuplarının Tıbbi İşlem ve Uygulamaları Nedeniyle Soruşturulmasına ve İdarece Ödenen Tazminatın Rücu Edilmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile daha detaylı bir şekilde açıklığa kavuşturulmuştur (RG 15 Haziran 2022/31867). Bu yönetmelik, sağlık hizmeti sağlayıcılarının potansiyel tazminat sorumluluklarını ve bu sorumlulukların ne şekilde uygulanacağını belirlemektedir. Bu şekilde, yasal çerçeve içinde belirli bir denetim mekanizması sağlanmıştır. Bununla birlikte SHTK'nın ek madde 18'i uyarınca bir hekimin rücu tazminat

sorumluluğunun gündeme gelebilmesi için belirli koşulların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. İlk olarak, hekimin eyleminin sağlık mesleğinin icrası çerçevesinde gerçekleştirilen *tıbbi işlem ve uygulamalardan* kaynaklanması zorunludur. Adı geçen Yönetmeliğin 4/1/1 maddesi, *tıbbi işlem ve uygulamaların* tanımını vererek, sağlık meslek mensuplarının sağlık mesleğinin icrası kapsamında gerçekleştirdiği muayene, teşhis ve tedaviye ilişkin işlem ve uygulamalar olarak geniş bir içerik sunmaktadır. Muayene, teşhis ve tedaviye ilişkin bu işlem ve uygulamalar, aynı zamanda, hekimin görevini kötüye kullanma suçuna dayalı bir mahkumiyetini de gerektirmelidir. Bu iki koşulun birlikte gerçekleşmesi durumunda, idare tarafından ödenen tazminat için, Mesleki Sorumluluk Kurulu'nun belirli bir süre zarfında alacağı karar ile hekime rücu hakkı doğmaktadır (Badur ve Doğan, 2022, s. 595).

Muayene, teşhisin bir bileşeni olarak kabul edilir ve bu süreçte elde edilmek istenen sonuç, genellikle bir teşhise yöneliktir. Hekimin, gerekli muayeneyi gerçekleştirilmeden doğrudan tedavi aşamasına geçmesi, hastanın zarar görmesi olasılığını artıran bir kusurlu davranışı temsil etmektedir. Tıbbi müdahalenin tüm süreci boyunca, hekimin muayene işlemini yerine getirmesi gerekebilir. Çünkü, muayene sonucunda konulan teşhis doğrultusunda belirlenen tedavi yönteminin hastanın durumu üzerindeki etkilerini takip etmek ve değerlendirmek genellikle yeni muayeneler yoluyla mümkün olur (Badur ve Doğan, 2022, s. 595). Bu konu hakkında bir Danıştay kararı bulunmaktadır. Bu kararda, "Hastanın uyarısına rağmen, yeni bir muayene gerçekleştirilmeden ve dişlerin çekilip çekilmeyeceğine dair bir karar verilmeden, önceki barkot üzerine, diş hekimi tarafından ek bir muayene yapılmadan ve hastanın itirazlarına rağmen diş çekimi gerçekleştirilmesi, hasta haklarına aykırıdır ve aynı zamanda hizmet kusurunu oluşturmaktadır." şeklinde bir ifade kullanılmıştır (Danıştay 10 D, E 2007/6322, K 2010/5981, 13.07.2010).

Bu ifade, hekimin sağlık mesleğinin icrası kapsamında yaptığı tıbbi işlem ve uygulamaların hem hastanın haklarına hem de profesyonel sorumluluklarına uygun olması gerektiğini vurgulamaktadır. Hekimin, hastanın durumunu tam olarak değerlendiremeden ve uygun tıbbi prosedürleri takip etmeden hızlı bir karar vermesi, hastanın sağlığına zarar verebilir ve bu da hekimin rücu tazminat sorumluluğunu gündeme getirebilir. Bu durum, sağlık hizmetleri sunarken hekimlerin dikkatli ve özenli olmasının önemini göstermektedir. Hekimin hastayla olan iletişimi, onun bedenini elle, gözle veya araçlar yardımıyla incelenmesi; görüntüleme tekniklerinin kullanılması; kan, tükürük, mukoza dokusu, idrar, dışkı gibi biyolojik örneklerin laboratuvar analizleri ve invaziv prosedürlerle vücuttan örnek alınarak bu örneklerin patolojik olarak incelenmesi, muayene sürecini oluşturan temel unsurlardır. Bu aşama, hastanın durumunu anlamak ve tedaviye yön verebilmek için hayati önem taşır (Özdemir, 2015, 131-179).

Teşhis süreci ise, bir kişinin mevcut veya potansiyel sağlık durumunun belirlenmesi amacıyla yürütülen tıbbi faaliyetler bütünüdür. Bu aşama, tedavi sürecine yönlendirme yapabilme yeteneği için zorunlu bir basamaktır. Hastalığın varlığına, yokluğuna, varsa türüne, sebebine ve evresine dair belirlemeler yapılabilmesi için gereklidir. (Badur ve Doğan, 2022, s. 595). Hekimin teşhis aşamasında yeterli muayene yapmaması, sonuçları doğru veya zamanında değerlendirememesi gibi kusurlu davranışları, tazminat sorumluluğunun ortaya çıkmasına sebep olur (Ayan, 1991, s. 65).

Klasik manada tıp dendiğinde, kendisini iyileştirmeye adanmış bir bilim ve sanat dalı akla gelmektedir. Dolayısıyla tıbbi müdahale denildiğinde teşhis ve tedavi ile ilgili faaliyetleri de içine alan oldukça geniş bir kavram karşımızda durmaktadır. Nitekim tıbbi müdahale kavramı, tıp mesleğini icra etmeye yetkili kişiler tarafından bireylerin sağlık sorunlarını çözmek, sağlıklarını muhafaza etmek veya sağlık refahlarını artırmak üzere, tıp biliminin kural, standart ve sınırlarına uygun olarak, fiziksel ve ruhsal uygulamaların tümünü içerecek genişliktedir. Ancak, bazı tıbbi müdahalelerin mutlaka iyileştirmeyi amaçlamadığı açıktır. Gebeliğin gönüllü olarak sonlandırılması, kısırlaştırma, doğum kontrol prosedürleri, canlı donörlerden organ alınması veya donörlerden kan alınması gibi isteğe bağlı prosedürler, tamamen güzelleştirme veya gençleştirme amaçlı estetik ameliyatlara, sünnet ve tıbbi gereklilikten kaynaklanmayan, dolayısıyla klasik teşhis ve tedavi tanımlarından sapan diğerleri bunlara örnek olarak verilebilir. Buna rağmen, bu müdahaleler de tıbbi müdahalenin kapsamı içinde değerlendirilmektedirler. Ezcümle, önleyici bakım, teşhis, tedavi, rehabilitasyon, raporlama veya bu kapsamda yapılan incelemeler de dahil olmak üzere, fiziksel ve ruhsal tüm tıbbi eylemler 'tıbbi müdahale' kavramının kapsam alanına girmektedir (Badur ve Doğan, 2022, 597-598).

Sağlık hizmetleri doğası gereği belirli riskler taşımakta ve bunun sonucunda basit hatalar meydana gelebilebilmektedir. Bu tür basit kusurlar için sorumluluğun kabul edilmesi, kusur tespitini potansiyel olarak zorlaştırabilir ve sağlık çalışanları arasında bu tür tehditlerle karşılaştıklarında tereddüt yaratabilir. Genellikle basitçe malpraktis olarak adlandırılan tıbbi uygulama hataları, yasama organı tarafından açıkça tanımlanmamış ve düzenlenmemiştir. Sonuç olarak, malpraktisten kaynaklanan zararların tazmini genel hükümlere göre sağlanmaktadır. Hekimlik Meslek Etiği Kuralları'nın 13. maddesinde "Tıbbin Kötü Uygulanması (Malpraktis)" alt başlığı altında, bilgisizlik, deneyimsizlik veya ilgisizlik nedeniyle hastaya verilen zararı ifade eden kavramsal bir tanım yer almaktadır. İhmal, ağır ve hafif ihmal olmak üzere iki türdür; ağır ihmal kasıt ve ciddi dikkatsizliği içermekle hafif ihmalden ayrılır. Sağlık personelinin eylemlerinde neredeyse yalnızca ağır kusur arayan bu bakış açısı uzun yıllar boyunca hem Fransız³ hem de Türk yargı kararları⁴ tarafından desteklenmiş olsa da, daha yakın tarihli kararlar, idarenin sağlık hizmeti faaliyetleri ile zarar arasındaki nedensellik bağı korunduğu sürece, sosyal devlet ilkesine dayanarak idarenin kusursuz sorumluluğunu da kabul etmiştir (D. 10. D, E. 2004/9232, K. 2007/2720, KT. 18.5.2007).

Tıbbi müdahalelere ilişkin sorumluluk açısından Danıştay, son yıllarda, "ağır kusur" gerektiren uzun süreli içtihadından uzaklaşmıştır (D. 15. D, E. 2015/534, K. 2016/990, KT.

³ Fransız yargı kararları, 1935 tarihli *Veuve Loiseau ve Dame Philipponeau* kararından başlayarak 1992'ye kadar, sağlık hizmetlerinden kaynaklanan zararlarda idarenin sorumluluğu için ağır kusur şartını ön planda tutmuştur (Bkz. Chapus, 2001). Bu süreçte, sağlık hizmetleri içinde tıbbi işlemler ve cerrahi işlemler ağır kusurun arandığı alanlar olarak belirlenmiş, oysa olağan ve basit bakım hizmetleri ile hizmetin organizasyonu ve işleyişinden kaynaklanan sorumluluk durumlarında basit kusur yeterli görülmüştür. Ancak 1992 yılında Fransız Danıştay tarafından verilen *Epoux V.* Kararında, sağlık hizmetleriyle ilgili idarenin sorumluluğu için basit kusurun da kabul edildiği bir döneme girilmiştir (Bkz. Waline, 2018).

⁴ Danıştay'ın 1994, 1995, 2007, 2008 ve 2016 yıllarında verdiği kararlar, sağlık hizmetleriyle ilgili olarak idarenin sorumluluğunun daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına işaret etmektedir. Bkz: D. 10.D., E. 1993/363, K. 1994/2402, KT. 1.6.1994; D. 10.D., E. 1994/3258, K. 1995/2379, KT. 3.5.1995; D. 10.D., E. 2004/6540, K. 2007/4237, KT. 19.09.2007; D. 10.D, E. 2007/2965, K. 2008/4832, KT. 25.6.2008. D. 15.D., E. 2015/534, K. 2016/990, 18.2.2016.

18.2.2016). Yargıtay artık risk ve tehlike içerdiği düşünülen tıbbi operasyonlara ilişkin sorumluluk davalarında yalnızca ağır kusur aramaktadır. Bununla birlikte, bakım, gözetim ve diğer müdahalelerden kaynaklanan zararlar için idarenin sorumluluğuna ilişkin basit ihmal durumlarında da tazminata hükmetmektedir. Bu "ağır" kusurun derecesinin belirlenmesinde hizmet standartlarına bağlılık dikkate alınmalı ve hekimlik uygulamasının karmaşık ve yoruma açık olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca, idarenin sorumluluğunun birincil ve anonim olduğu göz önünde bulundurularak, hekim bu normun önemli ölçüde dışında kalan kusurlardan sorumlu tutulmalıdır. Bu bağlamda, idare, resmi sıfatıyla hareket ederken ve idarenin araç, gereç ve imkânlarından yararlanırken kasıtlı, keyfi, önyargılı, ağır ihmalkâr veya suç teşkil eden eylemlerde bulunan hekimle sorumluluğu paylaşmalıdır. Ancak hekim de kusuru oranında bu fiillerden sorumlu tutulmalıdır. Bu noktada, Devlet Memurları Kanunu (DMK) 13/1. maddesinde yer alan "genel hükümlere göre" ibaresinden de anlaşılacağı üzere, hekimin kişisel kusurunun derecesinin belirlenmesinin yargının görev alanına girdiğini kabul etmek gerekir. Bu tespit, Türk Borçlar Kanunu'nun 41. maddesi uyarınca açılacak bir dava ile kolaylaştırılabilir. Bu senaryo, kişisel kusurun kamu görevlisinin kamu hizmetinden kaynaklanan yetki ve donanımları kullanırken verdiği zararlar olarak tanımlandığı ve dolayısıyla temelde bir idari kusur olduğu göz önüne alındığında haklı olarak eleştirilmiştir (Akyılmaz, 2009, s. 541-542).

Sonuç

Latince "geri kaçmak" anlamına gelen "rücu" terimi, borçlar hukukunun ayrılmaz bir kavramıdır. Çalışmamız kapsamında rücu, bireylerin zararlarını tazmin etmekle yükümlü olan bir idarenin, zarardan sorumlu olan sağlık hizmeti sağlayıcısından veya diğer tıbbi personelden tazminatı talep etmesi sürecini ifade etmektedir. Anayasal çerçevemiz, tazminat taleplerinin doğrudan kamu sağlık görevlilerine karşı yapılamayacağını; bunun yerine, bu tür bir davanın öncelikle personelin istihdam edildiği kurumu hedef alması gerektiğini öngörmektedir. Bu tür bir davanın sonucunda idare, sağlık hizmetlerinden yararlanan bireye uğradığı zarara binaen tazminat ödemek zorunda kalabilmektedir. Ancak, idarenin mali yükümlülüğünün kaynağı sağlık görevlisinin hatalı uygulaması ise, idare, adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygun olarak ve sağlık görevlisinin kusur derecesi ile orantılı olarak kendisine rücuen bir tazminat talep etme hakkına sahiptir.

Ayrıca, idarenin tazminat yükümlülüğüne yol açan sonuçların oluşmasında, kamu görevlisi olmayan üçüncü bir tarafın kusurlu olduğu durumlarda, idare, bu kişiye karşı rücu davası açabilmektedir. İdarenin sağlık memurundan tazminatı geri alması ancak rücu davası yoluyla mümkündür. Rücu tazminatına ilişkin yasal işlemler idari mahkemeler yerine adli mahkemeler tarafından yürütülmektedir. Dava asliye hukuk mahkemesinde açılır ve idare davacı, sağlık çalışanı ise davalı olarak yer alır. Rücu davası, idarenin tazminat yükümlülüğüyle sonuçlanan davadan bağımsız, ayrı bir davadır. Rücu davasında sağlık görevlisi, idarenin zararını kusuru oranında tazmin etmektedir. Ancak idarenin tazmin yükümlülüğü, sağlık memurunun kişisel kusurundan ziyade hizmetin tesisi, planlanması ve organizasyonuna ilişkin hususlara dayanıyorsa, memurun herhangi bir sorumluluk taşımaması gerekmektedir.

Önemli bir tartışma noktası, idarenin sağlık memurundan tazminat talep etme konusunda takdir yetkisine sahip olup olmadığıdır. Devlet Memurları Kanunu, kurumun sağlık memurundan tazminat talep etme konusunda takdir yetkisine ve özerkliğe sahip olduğunu düşündürebilir. Buna karşılık, Anayasa'nın 129. maddesi, idarenin hekime ödediği tazminatı rücu etme yükümlülüğünü getirmektedir. Bu hükme göre, "tazminat davaları... idare aleyhine... rücu yoluyla açılabilir." "Rücu" ibaresi açık bir şekilde idare için bir yükümlülük anlamına gelmektedir. Devlet Memurları Kanunu'nun ifadesi daha esnekler. Kanun, kurumun personele karşı rücu hakkını saklı tuttuğunu belirtmekte ve idareye rücu hakkı tanıma veya tanınamama konusunda takdir yetkisi vermektedir. Genel olarak, Sağlık Bakanlığı, sağlık memurlarının davranışları nedeniyle kendisine karşı bir dava açıldığında, ilgili memuru tazminat davaları hakkında bilgilendirmekte ve davaya katılmaya davet etmektedir. Ayrıca Sağlık Bakanlığı, tazminatın gerekli olması halinde personele rücu edeceğini belirtmektedir. İdare mahkemelerinde idare aleyhine açılan davalarda, dava nihai olarak idare aleyhinedir ve kamu görevlisinin kusur derecesi ne olursa olsun tazminat sorumluluğu yoktur.

Kaynakça

- Akyılmaz, B. (2011). Kamu zararı ve kamu zararında rücu. *Journal of Istanbul university law faculty*, 69 (1-2), 61-78.
- Akyılmaz, B. (2009). İdarenin kusurlu personeline rücu sorunu. *Gazi üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 537-550.
- Antalya, G. (2019). *Borçlar hukuku genel hükümler*, 2. Baskı, C.V/1, 2, Ankara: Seçkin.
- Arslan, K. O. (2015). Bir temel hak olarak sağlık hakkı. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (1-2), 35-59.
- Ayan, M. (1991). Tıbbi müdahaleden doğan hukuki sorumluluk, Ankara: Kazancı.
- Badur, E ve Us Doğan E. (2022). Hekimin rücu tazminat sorumluluğu hakkında güncel gelişme ve değerlendirmeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24 (2), 581-618.
- Bayındır, M.S. (2007). Sağlık hizmetlerinde idarenin ve hekimlerin sorumluluğu. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 551-590.
- Birtek, F. (2007). Sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde idarenin kusura dayanan sorumluluğu. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (3-4).
- Chapus, R. (2000). *Droit administratif général*, T.1, 15. Bası, Montchrestien.
- Demir, B. (2011). *Sağlık hizmetlerinin özel sektör tarafından yürütülmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) AÜ SBE, Ankara.
- Eren, F. (2019). *Borçlar hukuku genel hükümler*, 24. Baskı, Ankara: Yetkin.
- Güneş, M ve Gündüz, M. (2015). Kamu görevlisine rücu edilmesinde hukuki sorunlar ve idari yargı kararları ışığında güncel bir değerlendirme *Ufuk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 4 (7), 7-19.
- Kabakçı, M. (2022). Sağlık uygulama tebliğinde sağlık hakkı. *Çalışma ve Toplum*, 3 (74), 1769-1795.
- Kaya, C. (2012). Rücu tazminat istemiyle açılan davalarda görevli yargı yerinin belirlenmesi konusunda uyuşmazlık mahkemesi uygulaması. *İstanbul üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, 70 (1), 115-122.
- Kaygusuz, S. (2023). 7406 sayılı kanun'un sağlık çalışanları bakımından getirdiği yeni düzenlemeler. *Türkiye adalet akademisi dergisi*, 53, 247-284.
- Kol, E. (2015). Türkiye'de sağlık reformlarının sağlık hakkı açısından değerlendirilmesi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5 (1), 135-164.
- Memişoğlu, D. ve Kalkan, B. (2016). Sağlık hizmetlerinde yönetim, inovasyon ve Türkiye. *Süleyman Demirel üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 21 (2), 645-665.
- Mustafa, A. (2012). Sağlık hizmetlerinde idarenin mâlî sorumluluğu. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 105-140.

- Mutçalı, S. (2012). Arapça-Türkçe sözlük, Dağarcık.
- Ordu, A. (2022). "Türk ve İngiliz hukukunda karşılaştırmalı olarak iş sözleşmelerinin sona ermesi" *Selçuk üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, 30, 2033-2083
- Orhaner, E. (2006). Türkiye'de sağlık hizmetleri finansmanı ve genel sağlık sigortası. *Gazi üniversitesi ticaret ve turizm eğitim fakültesi dergisi*, 1, 1-22.
- Özdemir, H. (2015). Aile hekimlerinin hukuki statüsü ve rücu davası. *Erzincan Binali Yıldırım üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, XIX (1-2), 131-179.
- Öztoprak, S. (2022 Nisan). Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitim: kamu hizmeti ilkeleri çerçevesinde bazı değerlendirmeler. *Ankara barosu dergisi*, 80 (2), 189-249.
- Sancar, T. Y. (2002). İşkence yapan kamu personeline rücu sorunu. *Ankara üniversitesi sbf dergisi*, 57 (04), 154-169.
- Sarica, R. (1949). Hizmet kusuru ve karakterleri. *Journal of Istanbul university law faculty*, 15 (4), 858-895.
- Turgut, T. (2011). İdare hukukunda kamu görevlisine rücu. *Adalet dergisi*, 39, 185-203.
- Waline, J. (2018). *Droit administratif général*, Dalloz.
- Yargı kararları:
- D10D. 02.11.1999, E. 1999/1746, K. 1999/5376
- Resmi Gazete. 15 Haziran 2022 /31867
- Y4HD. 30.11.1998, E: 1998/6342, K: 1998/9531
- Y4HD. 17.11.1986, E: 1986/4898, K: 1986/7786
- Y17HD. E: 2013/12300, K: 2014/19008